

Херцег Нови • 22-29. јул 2014.

Xlibris
ФОНДУ ХЕРЦЕГНОВСК
БИБЛИОТЕК

Екслибрис на насловној страни
каталога:

М. А. Barrenechea, 70x80 (графички
књижни листић)

На књизи:

LA JEUNESSE DE CATHERINE DE MEDICIS /
A. de Reumont. – Paris, Henri Plon, 1866.

EX LIBRIS У ФОНДУ

ХЕРЦЕГНОВСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

„*Ex libris* је најстарији знак човјекове искрене љубави према свом литерарном посједу“

Анри Бушо (1891)

Књига јесте неприкосновени цивилизацијски домет и синоним памћења човјечанства. Ријечју, све што је човјек значајно створио утемељено је на књизи. Етапе у њеном историјском развоју - настанак писма, Гутенбергов проналазак штампе покретним словима, електронска књига, међаши су епоха цивилизације. Књига је незамјенљива и неуништива. „Књига је савршен изум...“ написао је Умберто Еко „...она је попут кашике, чекића, точка или маказа, када сте их једном измислили не можете их учинити бољим... Можда ће она еволуирати, можда јој странице неће бити од папира, али ће остати оно што јесте“.

Књига се чувала и поштовала, али бројни су и примјери прогона, цензуре, занемаривања и небриге. У прошлости је књига била привилегија богатих. Вриједни егземплари и богате колекције везују се углавном за имена владара, који су настојали да их сачувају и означе као своје власништво. Обиљежавање власништва књиге познато је од античког периода под општим називом *ex libris* - из књига, чији је синоним књижни знак или књижни листић. Са истим значењем употребљавају се и ознаке *ex bibliotheca*, *ex cathalogo* и *ex testamento*.

Металне таблице, причвршћене за рукописе на папирусу, са натписом имена египатског фараона Аменофиса III, датиране између 3300 и 1400 година п.н.е., најстарије су регистроване ознаке својине библиотеке. Чувена Асурбанипалова библиотека позната је и по званичном запису на таблицама, који означава власништво краљевске библиотеке, а завршава се упозорењем упућеном потенцијалном крадљивцу у форми књижне анатеме: „Когод (таблицу) узме, или исто тако своје име поред мога имена напише, тога нек Ашур и Нинлил гњевно и бијесно упрљају, име његово, сјеме његово, нека на крају истријебе“. Ове најстарије ознаке власништва књиге називају се *праекслибрис*.

Суперекслибрис*На књизи:*

NAUFRAGES CELEBRES,
OU AVENTURES LES PLUS
REMARQUABLES DES
MARINS. – Tours, A Mame
et C ie, 1843.

Суперекслибрис*На књизи:*

LE PRINCE IMPERIAL,
SOUVENIRSET
DOCUMENTS /Augustin
Filon. – Paris, Libraire
Hachette et Cie, 1912.

Суперекслибрис*На књизи:*

JACQUELINE PASCAL /
Victor Cousin. – Paris,
1861.

Вриједност и недоступност књиге у прошлости, у литератури се често илуструје на примјеру Алкуинске Библије, за коју је било неопходно обрадити више од 200 овчијих кожа, након чега је слиједио дуготрајан и мукотрпан посао писања и украшавања текста руком. Како би спријечили отуђивање драгоцених примјерака ванредне љепоте, у средњем вијеку власници су књиге ланцима везивали за пултове. На овај начин био је заштићен и изузетно вриједан књижни фонд библиотеке Медичејеваца (Biblioteca Laurenziana) у Фиренци. То су тзв. libri catenati. У средњем вијеку власништво се означавало у форми породичног грба, амблема или записа, смјештеног најчешће на доњој маргини првог листа, или на крају рукописа, а назива се *протоекслибрис*. *Суперекслибрис* (велики екслибрис) карактеришу хералдички мотиви, често у злату, утиснути на предњој или задњој корици, или на хрбату, у циљу идентификовања власника или украшавања корица.

Европски екслибрис је настао у Њемачкој након Гутенберговог проналаска штампе са покретним словима, који је књигу учинио доступном широкој читалачкој публици. Украшавање сваке књиге руком сликаним екслибрисом замијениле су мале гравире у дрвету или металу, са или без графичког украса, на којима се поред ознаке екслибрис исписивало име власника. Листиће димензија најчешће око 7 x 10 см, а рјеђе већих димензија, власници су лијепили на горњем дијелу унутрашње стране корице. Албрехт Дирер и група умјетника „Мали мајстори“ (Kleinmeistern) прославили су се као зачетници умјетничког екслибриса.

Период од 15. до 18. вијека представља златно доба екслибриса, када доминирају хералдички мотиви, као препознатљива породична ознака, а почетком 19. в. примат имају сликовне теме са уметнутим стихом, сентенцом, шалом или опоменом заборавном посућивачу књиге. Типоштампа, фотограура и офсетна штампа се употребљавала за штампање екслибриса у већем тиражу, док су тиражи ручних графичких техника били мали, аутор их је нумерисао и потписивао. Као ликовна форма екслибрис је данас посебна грана умјетничке графике, а у изради се примјењују различите графичке технике.

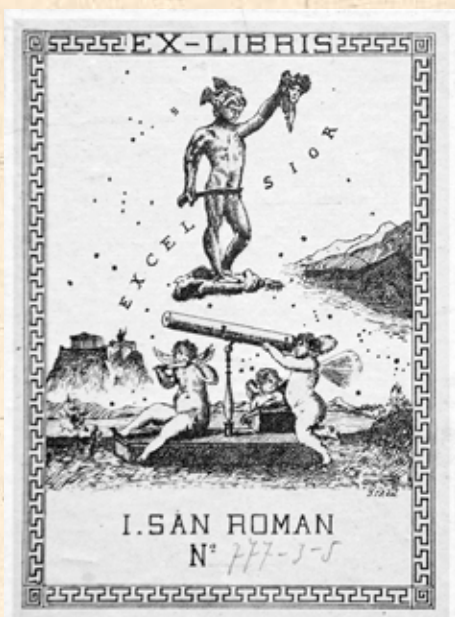

I. San Roman,

100x74 (Графички књижни листић)

На књизи:

LES ÉCOLES PUBLIQUES
/ Félix Narjoux . –
Paris, Librairie des
Imprimeries Réunies,
1888.

Ministerio de asuntos exteriores relaciones culturales

73x84 (Графички књижни листић)

На књизи:

FIGURAS DE NUESTRO TIEMPO.- Madrid, Editorial Purcalla, [s. a.].

Gonzalez Emilia Morillas

68x90 (Графички књижни листић)

На књизи:

AVENTURES DE
TÉLÉMAQUE / Fénelon.
– Paris, Firmin Didot
Frères, 1860.

Почетком 20. в. мода сакупљања екслибриса еволуирала је у негативном правцу. Страствени колекционари су наручили екслибрисе у више примјерака да би их размјењивали, а не лијепили у књизи. Њемачки екслибрист Рихард Браунгарт је 1922. године указао на разлику између употребног екслибриса (Gebrauchsexlibris) и екслибриса за колекцију (Sammlerexlibris). Познати екслибрист и власник изузетно вриједне колекције, Беноа Жино написао је „... намјера је да се екслибрис открије у интимном тренутку отварања књиге и да се посматра са удаљености потребне за читање, а не у раму, са друге стране собе“, чиме је недвосмислено дао предност тзв. употребном екслибрису.

Херцеговска библиотека, у Легату др Душана Петковића, посједује тридесет пет различитих екслибриса у форми графичког књижног листића, штампаних различитим штампарским техникама (литографија, офсет штампа, равна штампа, златотисак, блиндрук...). Међу власницима су имена: Dr Albini Francisci & Helenae Miklosi, don A, Canovas del Castillo, Arthur Villetes Esp., Jose M. Mandia de Estrada, Natalio Botana, Heinz J. Frankel, John Macnie... Само су два екслибриса потписана и налазе се на форзацу исте књиге, неуобичајених димензија 26 x 19 см, са ознаком Ex libris и остављеним простором да власник књиге испише своје име. Аутор је Norman Ault.

У Завичајној збирци Боке Которске посједујемо само два екслибриса, у форми графичког књижног листића - екслибрис Књижаре Спира Петровића у Котору, који је налијепљен на средини насловне стране Црквено-словенског буквара са читанком, штампаног у Новом Саду 1877. године и екслибрис Душана Ломбардића, округлог облика, у комбинацији љубичасте и тамно плаве боје, налијепљен на насловној страни приповјетке *Брђани*, Еркмана - Шатријана, публиковане у Београду 1879. године. У Легату Милоша Ковача на унутрашњој корици студије Др Милана М. Стојадиновића, *Ни рат ни пакт*, публикованог у Буенос Ајресу 1963. године налази се графички књижни листић Nade Rashovich.

Са аспекта библиотечке струке најзначајнији допринос

Књижара Спира Петровића у Котор (Графички књижни листић) • На књизи: ЦРКВЕНО СЛОВЕНСКИ БУКВАР СА ЧИТАНКОМ, У НОВОМ САДУ, 1877.

Octavio Rampini 78x110
(Графички књижни листић)

На књижи:

STORIA COLONIALE
DELL' EPOCA
CONTEMPORANEA /

Gennaro Mondaini.
– Firenze, G. Barbera,
1916.

Erh. Mauthe. Bs. As.

74x74 (Графички књижни
листић)

На књижи:

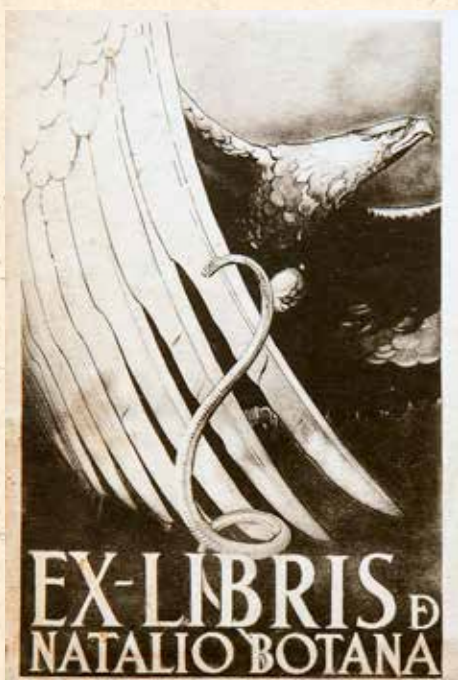
MOSKAU / Alexys A.
Sidorow. – Berlin,
Albertus – Verlag, 1928

Natalio Botana

62x92 (Графички књижни
листић)

На књижи:

JEAN ORTH / Eugenio
Garzon. - Paris : Belin
freres, [s.a.]

изучавању екслибриса дао је проф. др Љубомир Дурковић Јакшић, који је ову тему разматрао у оквиру питања опреме књиге, односно инвентарских, стечених особина књиге. За разлику од библиографских, урођених особина, стечене особине књига добија од момента када почиње да се користи, односно када постане приватна или друштвена својина, а то су: повез, инвентарски број, маркица за сигнатуру и књижни знак екслибрис. У библиотечкој струци екслибрис добија шире значење. Примарна функција књижног знака јесте означавање власништва књиге, стога, осим умјетничког екслибриса, тј. графике малог формата – књижног листића, екслибрисом називамо и друге форме, које садрже податке о титулару, а то су аутограф, било у облику записа или својеручног потписа и печат, које проф. др Љубомир Дурковић Јакшић именује као екслибрис у запису, односно печатни екслибрис.

Екслибрис у запису, осим на насловној страни, налазимо на маргинама и интерфолијама књиге. Најчешће су то цртице о провенијенцији књиге, интересантне за мултидисциплинарно изучавање, али и потврда развијених културних навика и култног статуса књиге у друштву. Библиофилска вриједност ових записа у вези је са значајем титулара, у историјском, културном и литерарном смислу, као појединца или институције. Најстарији екслибрис у запису посједујемо на фототипском издању *Мирослављевог јеванђеља* (12. в.) „Аз грјешни Глигорије дијак, недостојни нарешити се дијак, заставих сије ев[а]нг[е]лије златом кнезу вел[и]кославному Мирославу с[и]ну Завидину“. На врху прве странице рукописне књиге *Молебана за болесне* налазимо аутограф Његошевог учитеља са Топле „Сие либарце јеромонаха Јосифа Троповића годин[!]шта 1806 марта м[јесе]ца 18 на Савину уписах“. Када говоримо о екслибрису важно је напоменути да је проф. др Љубомир Дурковић Јакшић Његошев екслибрис у запису из 1826. године „Сија божанствена књига мње Рада Петровића Његоша“ пронашао у цркви Св. Луке у Кртолима на Посном триоду, штампаном у Москви 1751. године, а Његошев екслибрис у форми графичког

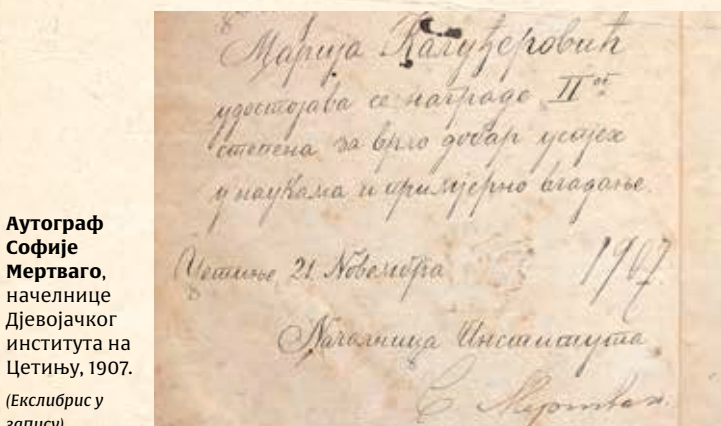
Arthur Lowndes 63x90 (Графички књижни листић) • На књижи: COURT AND REIGN OF FRANCIS THE FIRST KING OF FRANCE. Vol. 1 / by Julia Pardoe, with a preface by Adolphe Cohn. - New York: James Pott & Company, 1901

Аутограф
 Р. Lensy
 Braeclin [!]
 (Екслибрис у
 запису)

Аутограф
 Алексе
 Шантића
 (Екслибрис у
 запису)

Аутограф
 Софије
 Мертваго,
 начелнице
 Дјевојачког
 института на
 Цетињу, 1907.
 (Екслибрис у
 запису)

књижног листића сматра најстаријим нашим ексибрисом, јер је настао прије 1833. године.

На насловној страни најстарије штампане књиге у фонду ЈУ Градска библиотека и читаоница Херцег Нови *Il Petrarca, con l'espositione d'Alessandro Vellutello*, публиковане 1550. године у Венецији, налази се аутограф у форми записа „Di me Vicenco Dondi“. Издвајамо и нечитак аутограф Р. Lensy Braeclin[!] на књизи *Delle glorie di Sisto Quinto*, штампаној у Риму 1588. године, затим „Eks libris Barris 1763“ на књизи *Deliberations et memoires de la societe royale d'agriculture*, штампаној у Руену 1763. године, Ex cathalogo Librorum Joannis de Witte [!] на паришком издању књиге *Tablettes geographique*, публикованом 1725. године...

У свим колекцијама фонда херцеговске библиотеке посједујемо значајан број публикација са записом у форми дедикације (*ex dono*), које најчешће налазимо на насловној или прелиминарној страници, а садржи име и презиме дародавца, институције, или појединца којем је књига намијењена, понекад датум, мјесто, повод куповине књиге, или утисак о прочитаној књизи. Имена дародаваца, али и оних којима је књига намијењена, без сумње представљају културну елиту свог времена, формирану на читању, са изграђеном навиком поклањања књиге као посебне драгоцености. Подаци из ових записа важни су извори за изучавање значајних личности из културне прошлости и важних догађаја везаних за њихов живот и дјеловање. Поменућемо: Јована Сундечића, Симу Тројановића, Дионисија Миковића, Вељка Радојевића, Радомира Кривокапића Орлинског, Алексу Шантића, Десанку Максимовић, Душана Костића, Игњатија и Максима Злоковића, Душана Поповића, Риста Ковијанића, Илију Синдика, Петра Шеровића, Пава Буторца, Предрага Ковачевића, Грацију Брајковића, Милоша Милошевића, Лаза Костића, Милоша Дробњаковића, Др Милана Јовановића Батута, Живка Драговића... С почетка 20. вијека (1907) издвајамо интересантан запис овјерен сувим печатом Дјевојачког института царице Марије на

**Аутограф
Vicenzo
Dondi**

(Екслибрис у
запису)

На књизи:

Il Petrarcha,
con l'
esposizione
d' Alessandro
Vellutello,
Venecia, 1550.

**Државна реална
гимназија.**

**Библиотека
Ђачке дружине
„Младост“
Херцегова**

(Печатни екслибрис)

На књизи:

УСПОМЕНЕ ИЗ
ПОМОРСКОГ
ЖИВОТА / В. Ивелић,
Сплит, 1933.

**N. STEFANOVIĆ –
CATTARO**

(Печатни екслибрис)

На књизи:

STATUT GRADA
KOTORA, Državni
arhiv Crne Gore,
Kotor, 2009.

(Фототипско издање
оригинала из 1616.)

**Giovanni
Russovich,
Castelnuovo**

(Печатни екслибрис)

На књизи:

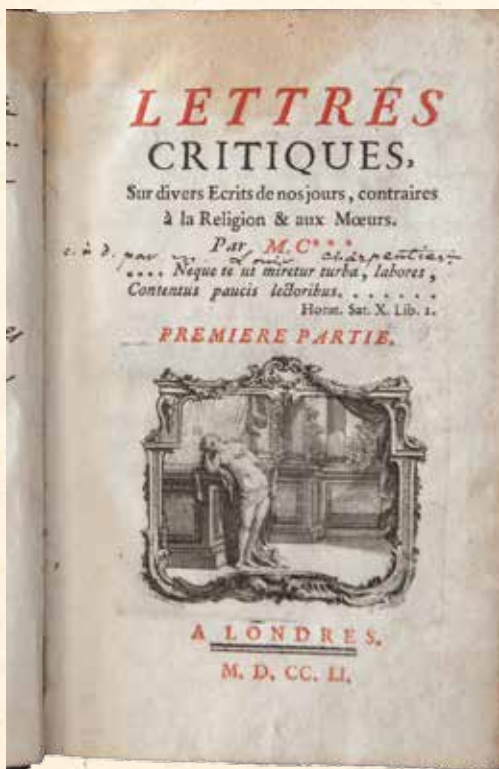
ИСТОРИЈА
КЊИЖЕВНОСТИ
/ Божидар
Петрановић, У
Новоме Саду, 1858.

Цетињу (1869-1913), првог средњошколског женског завода на Балкану и аутографом начелнице Софије Петровне Мертваго, посебно заслужне за образовање и васпитање великог броја дјевојчица из Црне Горе, Боке Которске, Херцеговине и окружења.

Власништво књиге је, у нашим колекцијама, у највећем проценту, означено печатом, који најчешће садржи: назив институције, удружења, приватне библиотеке, или само властито име, затим сједиште и годину, а текст је понекад исписан двојезично. Осим власништва печат нас поуздано упућује на годину оснивања институције, односно документује да је нека институција које више нема постојала, некада се на основу писма може одредити приближно вријеме постојања, затим претходни називи држава, мјеста и институција који су у међувремену промијењени. Печат је веома важан извор за изучавање историјских, политичких, друштвених, културних...прилика и поуздан траг истраживачу за реконструкцију библиотека, чији су се фондови у прошлости, под различитим околностима, осипали. Различитог је облика (округли, елипсоидни, квадратни), димензија и боје мастила, са или без ликовног рјешења у средини. Дрвени печатни екслибрис користио се од средине 16. в., а последњих 150 година у употреби је гумени печат.

На фототипском издању *Статута града Котора*, чији је оригинал штампан 1616. године, отиснут је правоугаони печат заобљених углова на којем је исписано име власника: N. Stefanović-Cattaro. Посједујемо више стотина печата домаћих и страних државних институција, министарстава, библиотека, издавача, удружења, приватних библиотека, књижара...: Јова Секуловића – Херцег Нови, Д. Н. Бјеладновића – Котор, Душана Вукасовића - Котор, Марка Иванишевића – Цетиње, Браће Јовановић – Панчево, Ђорђа Ивковића – Нови Сад, затим Библиотека ћачке дружине Младост – Херцег Нови, Југославенски дом – Херцег Нови, Православни парохијски уред Поди, Перашко тамбурашко друштво Змајевић – Пераст, Православно богословско сјемениште – Задар,

Аутограф Luis Charpentier

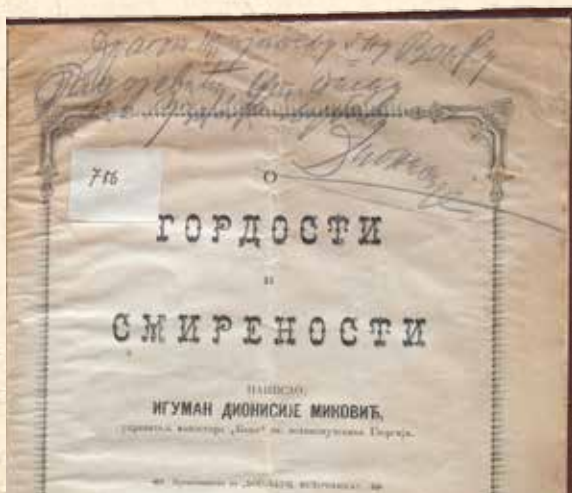
(Екслибрис у запису)

Аутограф Јосифа Троповића

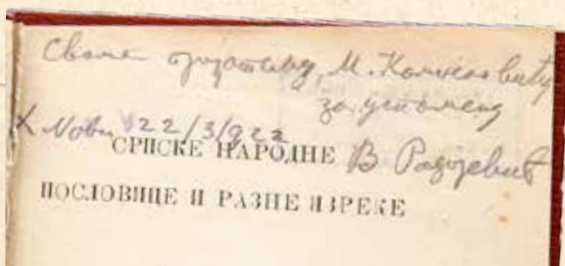
(Екслибрис у запису)

На књижи:
МОЛЕБАН ЗА БОЛЕС-
НЕ / Јосиф Тропо-
вић, Рукописна књи-
га, 1806. година.

Аутограф јеромонаха Дионисија Миковића

(Екслибрис у запису)

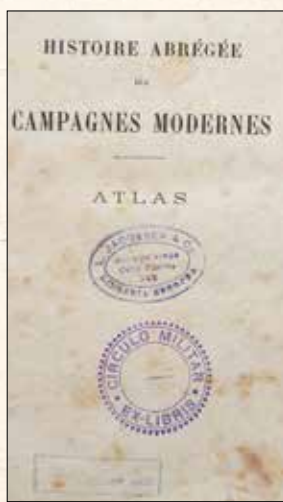
Аутограф Вељка Радојевића

(Екслибрис у запису)

Научна библиотека – Задар, N. S. Crnogorčević, traductor publico SHS - Buenos Aires, Jugoslovenska knjižara Basilio Grubasevich – Buenos Aires, Giovanni Russovich – Castelnuovo, Михајл П. Аврамовић свештеник, Јово Н. Аврамовић, Никола Доклестић, Бранислав Н. Доклестић... Интересантна су два округла печата са ознаком Ex libris и нумерацијом у средини, који су коришћени да означе сваку страницу књиге, односно географске карте. Такође је интересантан правоугаони печат, неоивичен, који садржи упозорење на шпанском језику, исписано у три реда „la reor polilla para los libros son los amigos“, или у преводу „најгори мољац за књиге јесу пријатељи“.

У легату др Душана Петковића, као облик означавања власништва, веома је заступљена типографска наљепница, најједноставнија форма штампаног екслибриса, малих димензија, различитих боја, углавном без умјетничке вриједности, са називима државних, културних и привредних институција, организација и удружења, европских, америчких и посебно јужноамеричких, која су дјеловала углавном у првој половини 20. вијека.

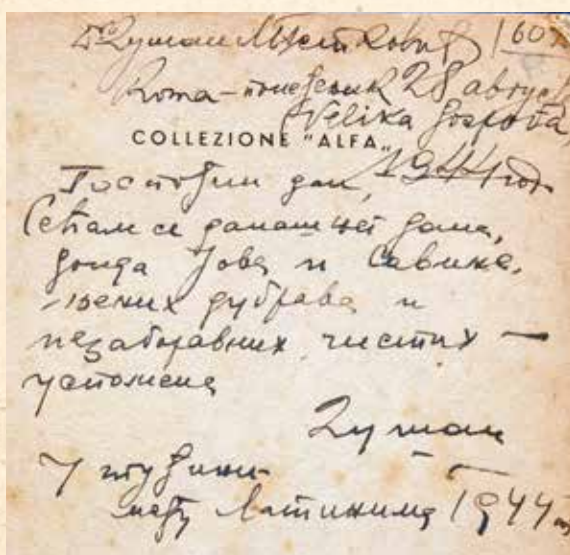
Свака књига са екслибрисом и када је штампана у великом тиражу, јединствена је у цијелом свијету, јер јој књижни знак даје посебност и вриједност. Стотине књига, бројних аутора, разноврсне тематике, публикованих широм свијета, на више страних језика, у издању реномираних издавачких кућа, уз то означених разноврсним екслибрисима, документују квалитет и реноме колекција херцеговске библиотеке. Критеријуми на основу којих смо из колекција селектовали више од 3000 монографских публикација са екслибрисом, а за поставку изложбе око 300 репрезентативних су: значај титулара и садржаја екслибриса, затим значај аутора, садржај, издавач и година издања публикације на којој се налази екслибрис. Предмет изложбе је употребни екслибрис, у форми графичког књижног листића, аутографа, печата и наљепнице, налијепљен, отиснут или исписан да значи и украси књиге бројних приватних и јавних, домаћих и страних

Kralj. Povlaštena Knjižara Jov. Sekulovića Herceg-Novi, filijala Kotor

На књизи:

CICERONOV ČETVRTI GOVOR PROTIV KATILINE / priredio Martin Kuzmić, Zagreb, 1926.

Аутограф др Душана Петковића
(Екслибрис у запису)

Librairie... de Hector Bossange & Co, a Paris

На књизи:

OEVRES COMPLETES / Chateaubriand, Paris, 1862.

Душан Ломбардић
(графички књижни листић)

На књизи:

БРЂАНИ: историјска приповетка / Еркмана-Шатријана, Београд, 1879.

библиотека, институција, удружења..., које су сада дио колекција херцеговске библиотеке. Већина селекованих наслова, према години издања, припада периоду од краја 18. до прве половине 20. вијека, а то није било вријеме наклоњено култури и књизи. Последица ратова, револуционарних преврата, организованих похара књижног блага, забране публикавања неподобних аутора, спаљивања књига и уништавања библиотека, природних стихија и људског немара јесте нестанак више милиона књига. Упркос томе књига траје као незамјенљива цивилизацијска вриједност, захваљујући ствараоцима, посвећеницима и заљубљеницима у књиге, храбрим и вриједним издавачима, којих има и данас као и у прошлости.

Са књигом траје и екслибрис, не само као *„најстарији знак човјекове искрене љубави према свом литерарном посједу“*, већ као још једна прича, уз ону испричану у књизи. Екслибрис нас уводи у свијет у којем је књига највећа духовна вриједност, у свијет најтоплијих осјећања, љубави и поштовања. Екслибрис је и прича о књигама које су деценијама и вјековима љубоморно, као највеће реликвије, чуване у породичним библиотекама, означавајући културни престиж њихових власника, али и о књигама које су често мијењале власнике. Само један од бројних примјера складне симбиозе књиге и екслибриса јесте Велутелово критичко издање Петрарке, књига која је 1986. године у оквиру легата стигла из Буенос Ајреса у Херцег Нови, а штампана је давне 1550. године у Венецији.

Изложбом екслибриса желимо да подсјетимо на значај и дух епохе Гутенбергове галаксије, која симболизује непролазне вриједности и трајање, насупрот новом добу које, упркос фасцинантним донетима нових технологија, не улива повјерење достојно будућег чувара памћења свијета.

Невенка Митровић

Ex libris

У ФОНДУ ХЕРЦЕГНОВСКЕ
БИБЛИОТЕКЕ

Ex libris у фонду херцеговске библиотеке каталог изложбе

Галерија „Јосип Бепо Бенковић“,
22. 07-29. 07. 2014. године

Издавач **ЈУ Градска библиотека и
читаоница Херцег Нови**
Херцег Нови, Трг Херцег Стјепана 6
Тел: +382 31 321 900
E-mail: biblhn@t-com.me
Web: bibliotekahercegnovi.co.me

Аутор Невенка Митровић
Ликовни уредник Воислав Булатовић
Поставка Мила Митровић
Војин Лазаревић
Милош Радуловић
Дизајн Сфераарт, Херцег Нови
Штампа Биро Конто, Игало
Тираж 500

Изложба је реализована уз суфинансирање
Министарства културе Црне Горе, у оквиру
Програма заштите и очувања културних добара
за 2014. годину.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-905405-3-2
COBISS.CG-ID 25247760

Екслибрис на задњој страни каталога:
Суперекслибрис
На књизи:
SYNONYMES FRANCOIS / M. l'Abbe Girard,
A Lion, 1801.

Crna Gora
Ministarstvo kulture

ЈУ ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА И
ЧИТАОНИЦА ХЕРЦЕГ-НОВИ

ISBN 978-86-905405-3-1

9 788690 540532 >